

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาคติความเชื่อประเพณีผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยมีวัตถุประสงค์
๓ ข้อ คือ

๑. เพื่อศึกษาคติความเชื่อเรื่องผีในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาคติความเชื่อประเพณีเกี่ยวกับผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
๓. เพื่อศึกษาคุณค่าของประเพณีผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลย

ในการศึกษาวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) นั้นมี ๒ วิธีการคือ

๑. การวิจัยภาคเอกสารเป็นการวิจัยโดยศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผีตาโขน และประเพณีผีตาโขนจากเอกสาร งานวิจัยหลักฐานและข้อเขียนทางวิชาการที่เกี่ยวข้องนิตยสาร วารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆอินเทอร์เน็ต

๒. การวิจัยภาคสนามโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยใช้เครื่องมือคือ แบบสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียงกล้องถ่ายรูปสมุดบันทึกย่อสมุดบันทึกหลักโดยการศึกษาวิจัย ภาคสนาม ในเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งกลุ่มเป้าหมายนั้นผู้วิจัยได้จากการเลือกตัวอย่าง แบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดงานประเพณีผีตาโขน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่ในอำเภอด่านซ้าย จำนวน ๔ คน กลุ่ม พระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในเขตตำบลด่านซ้าย จำนวน ๖ รูป/คน กลุ่มผู้ประกอบการพิธีกรรมประเพณีผีตาโขน จำนวน ๓ คน กลุ่มผู้รู้ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ที่เคยเห็นการเล่นท้องถิ่น จำนวน ๑๔ คน รวม เป็น ๒๗ รูป/คนประเด็นการสัมภาษณ์ประกอบด้วยคติความเชื่อประเพณีผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยเกี่ยวกับความเป็นมาของ ประเพณีผีตาโขน ความเชื่อต่อประเพณีเกี่ยวกับผีตาโขนโดยทั่วไป ความเชื่อส่วนตัวต่อประเพณีเกี่ยวกับผีตาโขนการสืบทอดประเพณีผีตาโขนมีขนบธรรมเนียมแนวปฏิบัติอย่างไร ประเพณีเกี่ยวกับผีตาโขนมีส่วนใดที่สัมพันธ์กับคติทางพุทธศาสนา มุมมองทางพระพุทธศาสนากับประเพณีเกี่ยวกับผีตาโขนมีการรักษาหรือทำลายหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือไม่ คุณค่าของประเพณีผีตาโขนด้านวัฒนธรรม ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านพระพุทธศาสนา และการ

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) เพื่ออธิบายคติความเชื่อ ประเพณี ฝิดาโชนในมุมมองของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

๕.๑ สรุปผล

๕.๑.๑ คติความเชื่อเรื่องผี ในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑) คำสอนทางด้านพระพุทธศาสนาสอนเกี่ยวกับการเกิดของจำพวกสัตว์ต่างๆ เช่น เปรต โอปปาติกะ มาร อสูร ยักษ์ และเทวดาชั้นต่ำ เหล่านี้ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นสัตว์จำพวกหนึ่ง สัตว์จำพวกนี้ เรียกว่า อมนุษย์ หรือเรียกว่าอีกอย่างหนึ่งว่า ผี เพราะเป็นสัตว์จำพวกที่มนุษย์ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า แต่เกิดจากปสาทสัมผัส ดังนั้นพุทธศาสนาจึงมีท่าทีต่อสิ่งเหล่านี้ในลักษณะที่ไม่ได้ให้ความสำคัญว่าเป็นสิ่ง ที่พิเศษ หรือมีสถานะเหนือกว่ามนุษย์ ถ้ามนุษย์เป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรม ก็สามารถจะมีสถานะ ที่เหนือกว่าอมนุษย์ได้ ขณะเดียวกัน ถ้ามนุษย์ไม่มีคุณธรรมก็ตกอยู่ในสถานะที่ ต่ำกว่าอมนุษย์ เพราะพุทธศาสนาใช้เกณฑ์ทางคุณธรรมในการประเมินทั้งมนุษย์และอมนุษย์

๒) การละเล่นฝิดาโชนที่มีความสัมพันธ์กับศาสนาพุทธโดย เป็นงานบุญประเพณีพื้นบ้านอำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลยเรียกว่า “บุญหลวง” ซึ่งเป็นบุญที่รวมเอาบุญประเพณีสองอย่างประจำเดือนต่างๆใน “ฮีตสิบสอง” ของภาคอีสานซึ่งงานประเพณีบุญหลวงนี้ได้รวม “บุญพระเวส” หรือ “บุญพระเวสตันคร” ซึ่งนิยมทำในเดือนสี่บุญพระเวสตันครเป็นบุญที่จัดทำขึ้นเพื่อฟังเทศน์เรื่องพระมาลัยหมั่นพระมาลัยแสนเทศน์สังกาสและเทศน์เรื่องพระเวสตันครตามลำดับโดยชาวบ้านเชื่อว่าใครได้ฟังเทศน์ดังกล่าวจบในวันเดียวจะได้กุศลแรงอาจลดบันดาลให้ได้พบพระศรีอริยเมตไตรในชาติหน้าซึ่งจะทำให้ประสบแต่ความสุขบ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุขไม่มีเหตุเภทร้ายใดๆเกิดขึ้น การละเล่นฝิดาโชนนั้นชาวบ้านมีความเชื่อตามพุทธศาสนิกชนทั่วไป เชื่อว่าการได้ทำบุญตามประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมานั้น จะทำให้ได้รับผลบุญตอบสนอง

๓) ในประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นฝิดาโชน มีความเชื่อเกี่ยวกับพระอุปคุต โดยเชื่อว่าพระอุปคุตนั้นเป็นพระเถระผู้มีฤทธิ์ได้เนรมิตกุฏิอยู่กลางมหาสมุทรสามารถปราบพวkmารได้ราบคาบเมื่อมีการจัดบุญหลวงจึงได้เชิญพระอุปคุตมาประดิษฐานไว้ในงานด้วยเพื่อให้เกิดความสวัสดิมีชัยการจัดงานสำเร็จไปด้วยดีโดยเชื่อว่าจะสามารถป้องกันเหตุเภทร้ายต่างๆที่จะเกิดในงานได้

๔) ความเชื่อมโยงระหว่างฝิดาโชนกับพระพุทธศาสนา มีความเชื่อว่าฝิดาโชนเป็นผีที่ตามมาส่งพระเวสตันครเข้าเมือง เพราะผีเห็นความดั่งามของพระเวสตันครมีความรักและอาลัยใน

ตัวพระเวสที่ท่านได้ให้ความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ท่านได้ประพฤติปฏิบัติขณะที่บำเพ็ญภาวนาที่เขาวงกตจึงได้ติดตามมาส่งพระเวสสังครเมื่อท่านเสร็จกลับเข้าพระนคร

๕.๑.๒ คติความเชื่อประเพณีเกี่ยวกับผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

๑) ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมาของผีตาโขนไม่ได้มีที่มาที่ชัดเจน แต่สรุปได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีอาวุโสของอำเภอด่านซ้ายมีข้อสันนิษฐานว่ามาจาก๕ ประการคือ ประการแรกผีตามคนซึ่งเป็นผีที่ตามคนมาในงานบุญพระเวสต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขนประการที่สองเป็นคนป่าผีตาโขนเป็นคนป่าเผ่าหนึ่ง (คล้ายผีตองเหลือง) ซึ่งอาศัยอยู่ในเขาวงกตขณะที่พระเวสสังครและพระนางมัทรีได้บวชเป็นดาบสพระองค์ได้แผ่บารมีจนเป็นที่นับถือของคนป่า (ผีตาโขน) เหล่านี้เป็นอย่างยิ่งเมื่อพระเวสสังครเสด็จกลับเข้าเมืองคนป่าจึงตามมาส่งเสด็จด้วยประการที่สามเป็นผีตาโขนเป็นผีที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหัวโขนที่ปั้นหรือที่ทำขึ้นให้น่าเกลียดน่ากลัวเมื่อมีการละเล่นผีตาโขนประการที่สี่คือ ผีตาขนิเดิมเรียกการเล่นนี้ว่าผีตาขนิต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขนและประการสุดท้ายคือผีตาโขนมีต้นกำเนิดมาจากเจดีย์ศรีสองรักหรือองค์พระธาตุศรีสองรัก เป็นที่สถิติดวงวิญญาณของหนุ่มสาวที่รักกันแต่ถูกขัดขวาง จึงเข้าไปแอบในอุโมงค์ที่ก่อสร้างพระธาตุแห่งนี้ ต่อมากลายเป็นเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม เจ้าคุณเลอองค์พระธาตุศรีสองรักอยู่จนมีบริวารที่เป็นผีมากมาย เมื่อถึงเทศกาลบุญหลวง บรรดาวิญญาณเหล่านี้ก็จะออกมาแห่แหนด้วย ซึ่งเป็นมูลเหตุของประเพณีผีตาโขน

๒) ความเชื่อของการละเล่นผีตาโขน สรุปได้ดังนี้

๒.๑) ผีตาโขนน่าจะเป็นพิธีกรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนให้เห็นชีวิตในสังคมเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักและความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษที่มีส่วนสัมพันธ์กับ “ปู่ย่าตายาย” ดังเห็นได้ชัดเจนจากช่วงเวลาที่ยึดขึ้นอยู่ในช่วงรอยต่อของฤดูกาลทำนา เชื่อว่าการละเล่นนี้จะทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และยังเล่นมากเท่าไร ฝนยิ่งมากขึ้นเท่านั้น หรือเห็นได้จากการจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนจากแดนในชั้นตอนสุดท้ายของการเล่นผีตาโขน

๒.๒) การเล่นผีตาโขนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวด่านซ้าย เพราะเชื่อกันว่าหากไม่ประกอบพิธีอาจเกิด “ชะล่า” หรือผีดจาริตของหมู่บ้านทำให้มีเหตุเภทภัยต่างๆ นานา เช่น ฝนแล้ง สัตว์เลี้ยงล้มตาย และคนในชุมชนเกิดความเดือดร้อนเพราะชาวด่านซ้ายถือว่า การเล่นผีตาโขนเปรียบเสมือนการบูชาภูตผีวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะความเชื่อต่อผีบรรพบุรุษและ “ผีเจ้านาย” โดยสื่อผ่านพิธีกรรมและขั้นตอนต่างๆ ของการเล่นผีตาโขนที่ต้องผ่านความเช่นชอบหรือต้องให้เจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียมรับรู้หรือเป็นผู้นำในการประกอบพิธี หรือแม้กระทั่งการสร้างและการเล่นผีตาโขนใหญ่ที่วางระเบียบและกฎหมายไว้มากมายก็สะท้อนให้เห็นความสำคัญของ “ผีเจ้านาย” ผ่านระบบความเชื่อ “เจ้ากวน”

๒.๓) เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในสังคมเกษตร ผิดาโชนจึงถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมบุญหลวง ดังนั้น หน้าที่สำคัญของผิดาโชนในบุญหลวงคือ เป็นการหลอกล่อสิ่งชั่วหลายทั้งปวงให้พลัดพลัดกับการละเล่นของผิดาโชน จนลืมที่จะสร้างความวุ่นวายขัดขวางพิธีกรรมต่างๆ ให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น

๕.๑.๓คุณค่าของประเพณีผิดาโชนของชาวอำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลย ในสังคมปัจจุบัน

๑) **คุณค่าด้านศิลปะและวัฒนธรรม**สรุปได้ว่าเป็น หน้ากากผิดาโชน การแต่งกายของผิดาโชน และคำแข็ง โดยเฉพาะ หน้ากากผิดาโชน ซึ่งเป็นศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์และมีเพียงหนึ่งเดียวในโลกสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนรูปแบบของหน้ากากผิดาโชนมีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งแต่ละชุมชนและชาวบ้านจะร่วมกันออกแบบหน้ากากผิดาโชนของตนให้มีเอกลักษณ์ให้มีความโดดเด่นและเฉพาะตัวซึ่งหน้ากากผิดาโชนจะมีพัฒนาเรื่อยๆ จากอดีตถึงปัจจุบันตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและการที่ประเพณีการละเล่นผิดาโชนกลายเป็นประเพณีที่ได้รับความสนใจในระดับชาติ ก็ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบศิลปะของการทำหน้ากากผิดาโชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย ในยุคแรกมีรูปแบบเรียบง่ายและประหยัด ในช่วงหลังเป็นวัสดุใหม่ที่ไม่ผ่านการใช้งานของหน้ากากผิดาโชนในสมัยนี้ผู้สร้างมีความคิดสร้างสรรค์และอิสระเสรีในการคิดค้นรูปแบบของตนเองที่จะให้แตกต่างจากสมัยดั้งเดิมจนมีลักษณะโค้งงอคล้ายวงช้างที่ใช้สำหรับตกแต่งหน้ากากเป็นสีพลาสติกสีน้ำมันกระป๋องแทนการใช้สีธรรมชาติเพราะมีความมันวาวสะท้อนแสงช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้ชม ได้มากกว่าลวดลายซึ่งเดิมได้รับการเปลี่ยนเป็นลวดลายที่สวยงามสีสันสะดุดตาเกิดวัฒนธรรมการแต่งกายของผิดาโชนซึ่งชุดการแต่งกายของผิดาโชนนับเป็นศิลปะที่น่าทึ่ง ซึ่งชาวอำเภอด่านซ้ายได้แสดงความคิดออกมาได้อย่างอิสระ ซึ่งการแต่งกายนั้นประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญ ๔ อย่างคือหน้ากาก เสื้อผ้า หมวกกะແລ່ງ อาวุธ สำหรับคำแข็งในประเพณีผิดาโชนนี้มีคำแข็งเฉพาะซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่น เห็นผลในการมีคำแข็งนี้เนื่องจากต้องการขอฝนเพื่อการเพาะปลูก ในคำแข็งนี้จะแฝงด้วยคำสอน คำบอกเล่าถึงผลผลิตที่เป็นภาษากัน

๒) **คุณค่าด้านขนบธรรมเนียมประเพณี**ประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผิดาโชนเป็นประเพณีที่มีอัตลักษณ์และเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ประเพณีดังกล่าวแสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นที่มีมานานกว่า ๔๐๐ ปีเป็นประเพณีที่มีเพียงหนึ่งเดียวในโลก ชาวอำเภอด่านซ้ายเกิดความสุขและความภาคภูมิใจที่ได้เป็นเจ้าของประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์นี้ และยังในปัจจุบันภาครัฐได้เข้ามาร่วมจัดงานประเพณีนี้ให้มีความยิ่งใหญ่มากขึ้น

๓) **คุณค่าด้านสังคม** ประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขน ทำให้เกิดความรักใคร่สามัคคีกันในสังคม และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนให้ดำรงชีวิตให้ถูกต้องตามครรลองครองธรรมเนื่องจากประเพณีบุญหลวงนี้ต้องจัดงานเป็นประจำทุกปีจะละเว้นไม่ได้ การเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนให้ดำรงชีวิตให้ถูกต้องตามครรลองครองธรรม ประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น เป็นประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่นที่ทำให้ลูกหลานที่เดินทางไปทำงานต่างถิ่นถือเอาโอกาสนี้กลับบ้านเพื่อร่วมประเพณี กลายเป็นประเพณีของการรวมญาติของชาวด่านซ้ายชาวอำเภอด่านซ้ายไม่เพียงแต่ให้ความเลื่อมใสศรัทธาเกี่ยวกับประเพณีการละเล่นผีตาโขนยังเห็นว่าประเพณีการละเล่นผีตาโขนนี้มีผลดีมากกว่าผลเสียโดยเฉพาะการลดปัญหาสังคมในชุมชนของตนเช่นปัญหาการว่างงานปัญหาเงินจิปาถะปัญหาการทะเลาะวิวาทปัญหายาเสพติดเป็นต้น เนื่องจากทุกคนมีแนวความคิดเช่นเดียวกันว่าหากกระทำสิ่งไม่ดีในงานประเพณีนี้จะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัวมีแต่สิ่งเลวร้ายตลอดไป

๔) **คุณค่าด้านเศรษฐกิจและการเมือง**

๔.๑) **คุณค่าด้านเศรษฐกิจ** เกิดรายได้จากการขายบริการต่างๆ ในท้องถิ่นเช่นรายได้จากการขายของที่ระลึกรายได้จากการขายบริการที่พักอาศัยและอาหาร รายได้จากการเปิดธุรกิจประเภทอื่นๆ ส่งผลให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เนื่องจากเมื่อมีนักท่องเที่ยวและภาครัฐเข้ามาสนับสนุนการจัดงานประเพณีผีตาโขน สิ่งที่มาคือการพัฒนาระบบคมนาคม ระบบสาธารณูปโภคของอำเภอด่านซ้าย

๔.๒) **คุณค่าด้านการเมือง** การปกครองเกิดการประสานความร่วมมือระหว่างข้าราชการและประชาชน การลดช่องว่างระหว่างข้าราชการกับประชาชน ซึ่งก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมและการปกครององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งขึ้น และได้รับงบประมาณเพื่อบริหารจัดการเพิ่มขึ้น ผู้นำชุมชนได้ตระหนักและเกรงกลัวต่อบาป เพราะในงานประเพณีบุญหลวงได้มีการบวงสรวงผีเจ้านายซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ ซึ่งเชื่อกันว่าผีเจ้านายคุ้มครองเมืองด่านซ้ายอยู่ หากผู้นำชุมชนทำไม่ดีผีเจ้านายที่คุ้มครองจะไม่ให้ความสุข เกิดความเดือดร้อน

๕) **คุณค่าด้านการศึกษา** เกิดผลงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีการละเล่นผีตาโขนซึ่งพบว่ามีนักวิจัยจำนวนมากให้ความสนใจและความสำคัญกับประเพณีการละเล่นผีตาโขนและประเพณีบุญหลวง ทั้งในด้านของการศึกษาประวัติความเป็นมา พัฒนาการของประเพณีบุญหลวง ตลอดจนการวิจัยเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเกิดแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ผีตาโขนที่ตั้งอยู่ที่วัดโพนชัย เป็นสถานที่เก็บและจัดนิทรรศการเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ทำให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่เก่าก่อน และได้เข้าร่วมแสดงในงานประเพณี

๖) คุณค่าด้านพระพุทธศาสนา

๖.๑) การผสมผสานพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษโดยชาวอำเภอด่านซ้ายยึดถือปฏิบัติในสังคมนั้นเป็นศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน คือประกอบด้วยความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องของผีบางเทวดาเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์และพระพุทธศาสนาในระดับโลกียะ คือสอนให้ปฏิบัติตนเพื่อความสุขในภพนี้และหวังผลในภพหน้าด้วยที่มีการเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธศาสนา การนับถือผีและศาสนาพราหมณ์นั้น ผสมผสานกันจนไม่เห็นความขัดแย้งหรือความแตกต่างของความเชื่อแต่อย่างใดก็ตามชาวบ้านนั้นให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนามากกว่าลัทธิความเชื่ออย่างอื่น ดังจะเห็นได้จากการเล่นผีตาโขนในขบวนแห่พระเวสสันดรเจ้าเมือง แสดงให้เห็นว่าผีมีฐานะเป็นลูกน้องพระพุทธเจ้า เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีเหล่านี้คือผีที่ทำหน้าที่คอยรับใช้ดูแลให้ความคุ้มครองในขณะที่พระเวสสันดรถูกเนรเทศไปอยู่เขาวงกต แล้วก็ได้ตามมาส่งเสร็จพระเวสสันดรเข้าเมืองดังกล่าว โดยปกติวัดในฐานะที่เป็นสถาบันทางพระพุทธศาสนาก็มีบทบาทต่อสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจของชาวด่านซ้ายมาโดยตลอด ในขณะเดียวกันวัดก็ได้รับผลที่เกิดจากการจัดประเพณีการละเล่นผีตาโขนด้วยเช่นกัน เกิดการเจริญเติมโต เป็นแหล่งที่ศึกษาหาความรู้ด้านศีลธรรมและประกอบศาสนกิจ มีพระสงฆ์ทำหน้าที่สนับสนุนด้านพระพุทธศาสนาดำรงอยู่คู่กับวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น

๖.๒) พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่รวมจิตใจของประชาชนในด้านความเคารพความเชื่อถือและการร่วมมือกันและกันนับตั้งแต่ผู้ปกครอง พ่อค้าคหบดี จนถึงคนสามัญธรรมดา โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่และบทบาทสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและเป็นที่พึ่งทางใจให้กับประชาชนทั่วไป วัดได้ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งผลที่ตามมาคือความสำคัญที่สุดต่อการบังเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมดังกล่าวแล้วพระสงฆ์จะเป็นผู้นำชุมชนด้วยการปรึกษาหารือการสั่งสอนและที่สำคัญก็คือสั่งสอนให้ประชาชนเรียนรู้จากการวิเคราะห์ปัญหา วินิจฉัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือกและตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ถูกต้องส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง แต่อย่างไรก็ตามชุมชนนั้นจะต้องอาศัยสมาชิกในชุมชน เช่น พระ ครูผู้นำชาวบ้าน หมออนามย์ เกษตรตำบล พัฒนาการตำบล เป็นต้นร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเมื่อชุมชนเข้มแข็งก็ย่อมแก้ปัญหาเศรษฐกิจจิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองพร้อมกันไป

๖.๓) ความตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนาและการแสวงหาความสุขในการให้ทาน ในประเพณีการละเล่นผีตาโขนและประเพณีบุญหลวงนี้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเกิดความตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา รู้จักการให้ทาน รักษาศีล ถวายเป็นกุศลจิตใจบุคคลให้ปฏิบัติอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดี ประเพณีบุญหลวงนี้จึงเป็นกุศโลบายอันสำคัญที่ทำให้คนเข้าวัดทำบุญ

๖.๔) การชำระรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ในประเพณีบุญหลวงได้มีการนำเอาศาสนพิธีหรือความเชื่อทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ผลดังกล่าวจึงเป็นการชำระรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ซึ่งถ้าพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมของพระพุทธศาสนาในยุคที่เริ่มตั้งตัวนั้น จะพบปัจจัย (อย่างน้อย) ๒ ประการ ที่ทำให้พระพุทธศาสนาเข้มแข็งคือการได้รับการสนับสนุนและอารักขาจากอำนาจรัฐซึ่งก็คือพระมหากษัตริย์ในยุคนั้นอย่างหนึ่ง และการมีบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเป็นปัญญาชนประเภทคิดค้นอีกอย่างหนึ่ง

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษา คติความเชื่อประเพณีผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในครั้งนี้ ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๒.๑ คติความเชื่อเกี่ยวกับที่มาของผีตาโขน มีความเชื่อเกี่ยวกับที่มาที่หลากหลาย และไม่สามารถสรุปได้ว่าเกิดจากอะไรและทำไมจึงเรียกผีตาโขน มีเพียงข้อสันนิฐานจากเอกสารและคำบอกเล่าของผู้อาวุโสของชาวบ้านและเอกสารที่นักวิชาการพยายามสันนิฐานเท่านั้น โดยสันนิฐานว่ามีที่มาถึง ๕ แหล่งคือ ประการแรกผีตามคนซึ่งเป็นผีที่ตามคนมาในงานบุญพระเวสต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขนประการที่สองเป็นคนป่าผีตาโขนเป็นคนป่าเผ่าหนึ่ง (คล้ายผีตองเหลือง) ซึ่งอาศัยอยู่ในเขาวงกตขณะทีพระเวสสันดรและพระนางมัทรีได้บวชเป็นดาบสพระองค์ได้แผ่บารมีจนเป็นที่นับถือของคนป่า (ผีตาโขน) เหล่านี้เป็นอย่างยิ่งเมื่อพระเวสสันดรเสด็จกลับเข้าเมืองคนป่าจึงตามมาส่งเสด็จด้วยประการที่สามเป็นผีตาโขนเป็นผีที่มีรูปร่างหน้าตาคคล้ายหัวโขนที่ปั้นหรือที่ทำขึ้นให้น่าเกลียดน่ากลัวเมื่อมีการละเล่นผีตาโขนประการที่สี่คือ ผีตาขนิมเดิมเรียกการเล่นนี้ว่าผีตาขนิมต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขนและประการสุดท้ายคือผีตาโขนมีต้นกำเนิดมาจากเจดีย์ศรีสองรักหรือองค์พระธาตุศรีสองรัก เป็นที่สถิติดวงวิญญาณของหนุ่มสาวที่รักกันแต่ถูกขัดขวาง จึงเข้าไปแอบในอุโมงค์ที่ก่อสร้างพระธาตุแห่งนี้ ต่อมากลายเป็นเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม เจ้าคุณแสงองค์พระธาตุศรีสองรักอยู่จนมีบิรवारที่เป็นผีมาคอย เมื่อถึงเทศกาลบุญหลวง บรรดาวิญญาณเหล่านี้ก็จะออกมาแห่แห่นด้วย ซึ่งเป็นมูลเหตุของประเพณีผีตาโขน

ด้วยการที่ความเชื่อเกี่ยวกับผีตาโขนนั้นมีหลายอย่างทำให้ไม่สามารถสรุปว่าแท้จริงแล้วเกิดจากอะไร การสันนิฐานของนักวิชาการจึงต้องอาศัยการเทียบเคียงจากความเป็นจริงที่เป็นอยู่ปัจจุบัน แต่ความเป็นมาของผีตาโขนที่น่าสนใจประการหนึ่งคือความเชื่อที่เชื่อว่าเป็น “ผีตามคน” นั้นไม่น่าจะเป็นจริงเนื่องจากคำว่า “ตาม” ความหมายที่มาคือ เป็นผีที่ตามคนมา ซึ่งความจริงแล้วผีตาโขนเกิดในท้องถิ่นของชาวอีสาน ซึ่งไม่ใช่คำว่าตาม แต่จะใช้คำว่า “นำ” แทน ดังนั้น ความเชื่อที่เกี่ยวกับผีตามคนนั้นดูจะไม่ใกล้เคียงความจริง ส่วนความเชื่อในความเป็นมาของผีตาโขน

เกี่ยวกับคนป่า ผิดต้องเหลือง นั้นเห็นได้ว่าเป็นที่มาที่เกิดจากการเชื่อมโยงกับความเชื่อในพระพุทธศาสนากับความเชื่อที่มีมาแต่เก่าก่อนชาวด่านซ้ายมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งที่เหนือธรรมชาติเป็นระยะเวลายาวนานจึงมีความเชื่อในสรรพสิ่งอันเป็นวิสัยของมนุษย์ที่ต้องการดำรงอยู่ด้วยความรู้สึกลมลกับธรรมชาติและเป็นการสร้างกุศโลบายให้มีความรักและความหวงแหนสิ่งที่ให้คุณประโยชน์ในการดำรงชีวิตความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนนี้ เป็นความเชื่อเรื่องผีบางเทวดา และความกลัวเหล่านั้นทำให้เกิดประเพณีขึ้นสอดคล้องกับ เจือ สละเวทิน กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเรื่องผีบางเทวดาของคนไทย เป็นความเชื่อที่เก่าแก่ของคนไทยมีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ และความกลัวเหล่านั้นทำให้เกิดประเพณีต่างๆ ขึ้น เพราะเชื่อว่ามีผีจะทำพิธีเช่นไหว้ผีแล้ว จะทำให้ผู้เช่นไหว้ไม่มีอันตราย เพราะผีจะช่วยปกป้องคุ้มครองความเชื่อเกี่ยวกับผีตาโขนเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา

๕.๒.๒ คุณค่าของประเพณีผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยมีหลายด้าน อาทิ ด้านศิลปะและวัฒนธรรม ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจและการปกครอง ด้านการศึกษาและด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งคุณค่าของประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนเป็นทั้งคุณค่าที่เกิดจากความเป็นเอกลักษณ์ของประเพณี และเกิดจากพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เมื่อพิจารณาแล้วด้านที่เกิดคุณค่ามากที่สุดจะเป็นด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจ และคุณค่าที่สำคัญของประเพณีผีตาโขนคือ “คุณค่าในด้านพระพุทธศาสนา” ซึ่งหากพิจารณาดูแล้วนับประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขนนั้น จุดประสงค์ของการจัดงานถือเป็นบุญที่รวมเอาบุญประเพณีสองอย่างประจำเดือนต่างๆ ใน “ฮีตสิบสอง” ของภาคอีสานซึ่งงานประเพณีบุญหลวงนี้ได้รวม “บุญพระเวส” หรือ “บุญพระเวสสันดร” ซึ่งนิยมทำในเดือนสี่บุญพระเวสสันดรเป็นบุญที่จัดทำขึ้นเพื่อฟังเทศน์เรื่องพระมาลัยห่มันพระมาลัยแสนแต่หากพิจารณาการจัดงานจากอดีตจนถึงปัจจุบันแล้วพบว่า ในปัจจุบันการจัดประเพณีผีตาโขนหรือประเพณีบุญหลวงคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงมาก โดยนำเอาการละเล่นผีตาโขน เป็นตัวนำของการจัดงาน ส่วนประเพณีบุญหลวงหรือบุญพระเวสนั้นกลับกลายเป็นเรื่องรองไปไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควรและดูเหมือนจะถูกกลืนเลื่อนไปหากพิจารณาแล้วความสำคัญนับว่าลดน้อยถอยลงกว่าแต่เก่าก่อนการละเล่นผีตาโขนจะเป็นตัวชูโรง จนทำให้ศาสนพิธี หรือ บุญพระเวส นั้นคนให้ความสนใจกันน้อยลง คงเหลือแค่เพียงคนเฒ่าคนแก่ ดังที่เจ้าคณะอำเภอด่านซ้าย ได้กล่าวว่า เนื่องจากในปัจจุบันการจัดประเพณีผีตาโขนหรือประเพณีบุญหลวงนั้น คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงมาก เพื่อนำเอาการละเล่นผีตาโขน เป็นตัวนำของการจัดงาน ส่วนประเพณีบุญหลวงหรือบุญพระเวสนั้นกลับกลายเป็นเรื่องรองไปไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประเพณีบุญพระเวสนั้นในท้องถิ่นอีสานส่วนใหญ่ก็มีการจัดงานบุญนี้อยู่แล้ว นักท่องเที่ยวหรือประชาชนอาจจะเคย

เห็นบุญพระเวสในท้องถิ่นอื่นมาแล้วจึงไม่สนใจบุญพระเวสในอำเภอด่านซ้ายมากนัก แต่การเล่นผีตาโขนนั้นถือเป็นเอกลักษณ์ ไม่มีในที่อื่นทำให้นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากกว่า ดังนั้นอาจจะต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ทราบถึงจุดประสงค์ที่แท้จริงจากภาครัฐและภาคเอกชน ร่วมกันสืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมนี้ให้สืบทอดต่อไป

ดังนั้นการเล่นผีตาโขนที่กล่าวมานี้สามารถสรุปออกมาเป็นคุณค่าได้ ๒ ด้านดังนี้

๑) **คุณค่าทางด้านวัตถุ** ประเพณีบุญหลวงและการเล่นผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยนั้น เป็นประเพณีที่มีอัตลักษณ์และเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ประเพณีดังกล่าวแสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นหนึ่งเดียวในโลก สอดคล้องกับความเชื่อเกี่ยวกับฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชาวอีสานที่ยึดถือปฏิบัติทุกปี และสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตหรือการประกอบอาชีพของชาวอีสาน โดยเป็นความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา หรือผีเทวดาที่จะเข้ามาช่วยบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลหรือช่วยดูแลรักษาผลผลิต การเกษตรที่ได้เพาะปลูก หรือความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษที่จะช่วยคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข จากความเชื่อและศรัทธาต่อวิญญาณผีบรรพชนนี้ได้ส่งผลให้เกิดประเพณีกรรมที่มีวิธีการเป็นแบบแผนเฉพาะถิ่น อัน เนื่องจากเป็นทั้งวิถีชีวิต เป็นเครื่องหมายของอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ เป็นสินค้า เป็นเครื่องอุปโภคบริโภค อีกทั้งยังเป็นกลไกของอำนาจที่จะกำหนดทิศทางของวิถีชุมชนได้ เช่น การเล่นผีตาโขน การแต่งกายของผีตาโขน และคำแข็ง โดยเฉพาะ หน้ากากผีตาโขน ซึ่งเป็นศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์และมีเพียงหนึ่งเดียวในโลกสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน รูปแบบของหน้ากากผีตาโขนมีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งแต่ละชุมชนและชาวบ้านจะร่วมกันออกแบบหน้ากากผีตาโขนของตนให้มีเอกลักษณ์ให้มีความโดดเด่นและเฉพาะตัวซึ่งหน้ากากผีตาโขนจะมีพัฒนาเรื่อยๆ จากอดีตถึงปัจจุบันตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและการที่ประเพณีการเล่นผีตาโขนกลายเป็นประเพณีที่ได้รับความสนใจในระดับชาติ ก็ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบศิลปะของการทำหน้ากากผีตาโขนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย ในยุคแรกมีรูปแบบเรียบง่ายและประหยัด ในช่วงหลังเป็นวัสดุใหม่ที่ไม่ผ่านการใช้งานมาก่อน หน้ากากผีตาโขนในสมัยนี้ผู้สร้างมีความคิดสร้างสรรค์และอิสระเสรีในการคิดค้นรูปแบบของตนเองที่จะให้แตกต่างจากสมัยดั้งเดิมจะมีลักษณะโค้งงอคล้ายวงช้างสีที่ใช้สำหรับตกแต่ง หน้ากากเป็นสีพลาสติกสีน้ำมันกระป๋องแทนการใช้สีธรรมชาติเพราะมีความมันวาวสะท้อนแสง ช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้ชมได้มากกว่าลวดลายซึ่งเดิมได้รับการเปลี่ยนเป็นลวดลายที่สวยงาม สีสันสะดุดตาเกิดวัฒนธรรมการแต่งกายของผีตาโขนซึ่งชุดการแต่งกายของผีตาโขนนับเป็นศิลปะที่น่าทึ่ง ซึ่งชาวอำเภอด่านซ้ายได้แสดงความคิดออกมาได้อย่างอิสระ ซึ่งการแต่งกายนั้นประกอบด้วย ส่วนประกอบสำคัญ ๔ อย่างคือ หน้ากาก เสื้อผ้า หมวกกะແຫ່ງ อาวุธ สำหรับคำแข็งในประเพณีผีตา

โขนนี้มีคำแข็งเฉพาะซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่น เห็นผลในการมีคำแข็งนี้เนื่องจากต้องการขอฝนเพื่อการเพาะปลูก ในคำแข็งนี้จะแฝงด้วยคำสอน คำบอกเล่าถึงผลผลิตที่เป็นภาษาถิ่น

๒) **คุณค่าด้านจิตใจ** ประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขน เป็นประเพณีที่มีอัตลักษณ์และเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ประเพณีดังกล่าวแสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นที่มีมานานกว่า ๔๐๐ ปีเป็นประเพณีที่มีเพียงหนึ่งเดียวในโลก ชาวอำเภอด่านซ้ายเกิดความสุขและความภาคภูมิใจที่ได้เป็นเจ้าของประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์นี้ และยิ่งในปัจจุบันภาครัฐได้เข้าร่วมจัดงานประเพณีนี้ให้มีความยิ่งใหญ่มากขึ้น ประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขน ทำให้เกิดความปรองดองสามัคคีกันในสังคม และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนให้ดำรงชีวิตให้ถูกต้องตามครรลองครองธรรมเนื่องจากประเพณีบุญหลวงนี้ต้องจัดงานเป็นประจำทุกปีจะละเว้นไม่ได้ การเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนให้ดำรงชีวิตให้ถูกต้องตามครรลองครองธรรม ประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น เป็นประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่นที่ทำให้ลูกหลานที่เดินทางไปทำงานต่างถิ่นถือเอาโอกาสนี้กลับบ้านเพื่อร่วมประเพณี กลายเป็นประเพณีของการรวมญาติของชาวด่านซ้าย ชาวอำเภอด่านซ้ายไม่เพียงแต่ให้ความเลื่อมใสศรัทธาเกี่ยวกับประเพณีการละเล่นผีตาโขนยังเห็นว่าประเพณีการละเล่นผีตาโขนนี้มีผลดีมากกว่าผลเสียโดยเฉพาะการลดปัญหาสังคมในชุมชนของตนเช่นปัญหาการว่างงานปัญหาอาชีพปัญหาการทะเลาะวิวาทปัญหา ยาเสพติดเป็นต้นเนื่องจากทุกคนมีแนวความคิดเช่นเดียวกันว่าหากกระทำสิ่งไม่ดีในงานประเพณีนี้จะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัวมีแต่สิ่งเลวร้ายตลอดไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) เนื่องจากในปัจจุบันการจัดประเพณีผีตาโขนหรือประเพณีบุญหลวงนั้นคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงมาก เพื่อนำเอาการละเล่นผีตาโขนเป็นตัวนำของการจัดงานส่วนประเพณีบุญหลวงหรือบุญพระเวสนั้นก็กลับกลายเป็นเรื่องรองไปไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควร ทั้งที่จริงๆ แล้วผีตาโขนเป็นแค่เพียงส่วนหนึ่งของงานประเพณีบุญหลวง แต่ทุกวันนี้บุญหลวงไม่มีความหมายเท่าที่ควร เพราะว่าผีตาโขนมีความโดดเด่นเกินไปหรือมีความสำคัญมากจนทำให้ประเพณีบุญหลวงที่แท้จริงตามวัตถุประสงค์ของการจัดงานดั้งเดิมค่อยๆ เลือนหายไป ดังนั้น ส่วนราชการหรือผู้ที่เกี่ยวข้องควรหันมาให้ความสนใจภาพรวมของการจัดงานประเพณีบุญหลวง โดยเฉพาะการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งการที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเข้มแข็งคือการได้รับการสนับสนุนและอารักขาจากอำนาจรัฐและการมีประชาชนที่ปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา นับเป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่พึงปฏิบัติ ซึ่งประเพณีบุญหลวงนี้ก็

ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวอำเภอด่านซ้ายและนักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อแสดงถึงความเป็นชาวพุทธที่ดี จึงควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนอย่าได้เลือนหายไปจากวัฒนธรรมอันดีที่บรรพบุรุษได้เพียรสร้างสมไว้ให้

๒) การแต่งกายและการเล่นที่ไม่เหมาะสมของผีตาโขนไม่ควรมีเนื่องจากประเพณีผีตาโขนได้รับความนิยมนักท่องเที่ยว จึงควรมีการรณรงค์ให้เล่นแบบสุภาพและให้สิ่งของมีนเมา เนื่องจากประเพณีบุญหลวงส่วนหนึ่งก็เป็นบุญพระเวส ซึ่งเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และทำให้เกิดความเรียบร้อยด้วย

๓) ไม่ควรมีการดัดแปลงเสริมแต่งไปให้มากกว่านี้เพราะจะกลายเป็นไม่รู้ว่าเป็นผีตาโขนที่แท้จริงนั้นคืออะไร ไม่ควรมีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้มากควรให้ความดั้งเดิมคงไว้เช่น วัสดุการทำหน้ากาก การเล่น เพราะผีจะออกเล่นตามที่ทั่วไปไม่จำกัดเฉพาะในขบวนเท่านั้น เนื่องจากหากมีการตกแต่งหรือดัดแปลงสิ่งเก่าจนเกินไป อาจทำให้วัฒนธรรมบางส่วนค่อยๆ สูญหายไปที่สุดในที่สุด

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาทัศนคติของนักท่องเที่ยวและชาวอำเภอด่านซ้ายที่มีต่อการจัดงานประเพณีบุญหลวงกับความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา

๒) ควรมีการศึกษาผลกระทบจากพัฒนาการประเพณีการเล่นผีตาโขนที่มีต่อพระพุทธศาสนาและสังคมวัฒนธรรม